

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ S/3 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЪ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

Махсус сон

№ S/3 (3)-2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Специальный выпуск

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Special Issue

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон

Республикаси Судьялар олий кенгаши
хузуридаги Судьялар олий мактаби

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети хузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги

Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Тахририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами бериледи.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Тахририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com
Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА**07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ***Шоев Иззатулло Хусенович*

СУДЕБНОЕ ДЕЛО В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ 7-15

Mirsoatova Sayyora Turg'unovna

KALTAMINOR MADANIYATINI DAVRIY MADANIY SANALASH MUAMMOLARI (sopol idishlar va uy-joylar misolida) 16-21

*Музаффаржон Мансуров*СОВЕТ ИТТИФОҚИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА ТАШҚИ ТУРИЗМ
РИВОЖЛАНИШИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ 22-32*Qodirova Ra'no Mamirjonovna*

O'ZBEKISTON SSR MAKTABLARIDA TARIX VA IJTIMOY FANLARNI O'QITILISHI (XX asrning 30-yillari) 33-38

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ*Пардаева Шаҳноза Абдинабиевна*ХЎЖАЛИК ЮРИТУВЧИ СУБЪЕКТЛАР МОЛИЯВИЙ ОҚИМЛАРИНИ БОШҚАРИШДА
СТРАТЕГИК БОШҚАРУВ ҲИСОБИНИНГ РОЛИ 49-45*Камчибеков Фарход Олимжонович*ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ВА КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ЖАҲОН
ТАЖРИБАСИ 46-53*Баратов Махсудали Назиралиевич*МИКРОМОЛИЯЛАШТИРИШНИНГ ЧЕТ ЭЛ ТАЖРИБАСИ ВА ИЖТИМОЙ МУАММОЛАРНИ
ҲАЛ ЭТИШДАГИ РОЛИ 54-61*Nosirov Ilkhom Abbosovich, Ermatov Ilmidin Toshmatovich*ENVIRONMENTAL MANAGEMENT OF THE USE OF NATURAL RESOURCES IN THE
SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UZBEKISTAN 62-71*Nasirxodjaeva Dilafruz Sabitxanovna, Nurboyev Jalaliddin Mamadievich*O'ZBEKISTON MAXSUS IQTISODIY ZONALARINING EKSPORT KO'RSATKICHIGA TA'SIR
ETUVCHI OMILLAR REGERESSION TAHLILI 72-78*Aliyev Maruf*

HOW TO IMPROVE THE SOCIAL PROTECTION SYSTEM? 79-85

*Ачилов Уйғунжон Улуғбекович*ПЕНСИЯ ЖАМҒАРМАСИ ДАРОМАДЛАРИ ҲАЖМЛАРИГА ОМИЛЛАР ТАЪСИРИНИНГ
ЭКОНОМЕТРИК ТАҲЛИЛИ 86-92*Ashurov Maxammadjon Sotvoldievich*O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI INNOVATSION MODELGA O'TISHINING AYRIM
YO'NALISHLARI 93-99*Абдуллаева Зулфия Иззатовна*МЕҲМОНХОНАЛАРНИ КЛАСТЕРЛАШ - МЕҲМОНХОНА БИЗНЕСИДА БОШҚАРУВНИНГ
САМАРАЛИ ШАКЛИ 100-106*Қурбонов Сирожиддин Қурбонович*МЕҲНАТ БОЗОРИДА ИШЧИ КУЧИ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ
ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ АҲАМИЯТИ 107-113

<i>Ismanov Ibroxim Nabiyevich</i> MHXS MUVOFIQ KONSOLIDATSIYALANGAN MOLIVAVIY HISOBOTLARNI SHAKLLANTIRISH TEXNIKASI	114-126
<i>Turobov Sherzod Alisherovich, Namozov Bekjon Bo'ron o'g'li</i> TIJORAT BANKLARI FAOLIYATI TAHLILINI TASHKIL QILISH	127-133
<i>Bahodirov Shohruh Bahodir o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA TURIZM XIZMATLARI BOZORINING RIVOJLANISHI VA UNING MAKROIQTISODIY KO'RSATKICHLARGA TA'SIRI	134-143
09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ	
<i>Tojaliyev Abdunosim Abdulxakimovich</i> INNOVATSIYA VA IJTIMOIIY MADANIY RIVOJLANISH	144-154
<i>SagduLLayeva Dilbar Shuxratovna</i> FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARI YOSHLAR IJTIMOIIY FAOLLIGINI OSHIRISH OMILI SIFATIDA	155-162
<i>Abdumalikov Abdulatif Abidjanovich</i> ATROF MUHITGA INNOVATSION MUNOSOBATNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY- FALSAFIY ASOSLARI	163-168
<i>Xalliyev Jasurbek Iskandarovich</i> OGAHIIY TARIXIIY ASARLARIDA BILISH TUSHUNCHASI BILAN BOG'LIQ ERONIIY QATLAMGA OID MA'RIFIY-FALSAFIY ISTILOHLAR	169-173
10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ	
<i>Raximjonova Dilshodaxon Abubakir qizi</i> AN'ANAVIIY TERMINOLOGIYA MAKTABLARI	174-180
<i>Osinova Agata Viktorovna</i> СЛОЖНОСТИ ОБУЧЕНИЯ ПАДЕЖНОЙ СИСТЕМЕ РУССКОГО ЯЗЫКА УЗБЕКОЯЗЫЧНЫХ УЧАЩИХСЯ	181-186
<i>Ahmedova Aziza Komilovna</i> БАДИИЙ ОБРАЗ ТАСНИФИ, ТИПОЛОГИЯСИ ВА БАДИИЙ-ФУНКЦИОНАЛ ХУСУСИЯТЛАРИ	187-191
<i>Кучкарова Хафиза</i> HEMIS АДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ЖАНРНИНГ ЎРНИ	192-196
<i>Комилова Муяссар Мавжудовна</i> ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА РАЗВИТИЕ РУССКОЙ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ ВОЕННОГО АКАДЕМИЧЕСКОГО ЛИЦЕЯ ПРИ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОМ ОБУЧЕНИИ	197-203
<i>Mirodilova Nargiza Mirvaliyevna</i> THE SEMANTIC - STRUCTURAL PRIORITIES OF ICT TERMINOLOGY	204-207

*Shirin Dadabayeva*COMPARATIVE SUPERSYNTACTIC INTEGRITY IN THE UZBEK AND ENGLISH
LANGUAGES

208-213

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР*Turdiyev Bexruz Sobirovich*

IBN SINONING HUQUQIY TA'LIMOTLAR RIVOJIDA QO'SHGAN HISSASI

214-220

*Матчанов Фахриддин Курамбой ўғли*МАҲКУМЛАРНИ АХЛОҚАН ТУЗАТИШ ВОСИТАЛАРИНИ ҚЎЛЛАШ БЎЙИЧА АЙРИМ
ХОРИЖИЙ ДАВЛАТЛАР ТАЖРИБАСИ

221-226

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Боборахматов Бобир Бўриевич*ЕНГИЛ АТЛЕТИКАНИНГ ЮГУРИШ ТУРЛАРИ БЎЙИЧА КЎП ЙИЛЛИК ТИЗИМЛИ
БОШҚАРИШ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯСИ

227-233

Uraimov Sanjar Ro'zmatovich

BOSHLANG'ICH MAKTAB O'QUVCHILARINING JISMONIY FAOLLIGINI BAHOLASH

234-238

*Shamuratov Jasur*O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA JISMONIY TARBIYA DARS JARAYONLARINI
TAKOMILLASHTIRISHDA YANGICHA PEDAGOGIK YONDASHUV

239-243

*Fedotova Kristina Anatolevna*THE SIGNIFICANCE OF INTEGRATING LANGUAGE SKILLS IN THE PROCEDURE OF THE
ENGLISH LANGUAGE TEACHING

244-250

*Устоев Абдураззоқ Қурбонович*ЮҚОРИ МАЛАКАЛИ КУРАШЧИЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ЖАРАЁНИДА ПСИХОЛОГИК ҚЎЛЛАБ-
ҚУВВАТЛАШ

251-256

Ismoil Rustamov

CHOLG'U IJROCHILIGIDA DOIRA USULLARNING AHAMIYATI

257-263

*Erkaboyev Oybek Muhammadjonovich*X VA XI SINIF O'QUVCHILARINING JISMONIY TAYYORGARLIGINI CHAQIRUVGA QADAR
BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK-2021 TESTLARI BILAN QIYOSIY BAHOLASH

264-268

*Usmanova Dilnoza Muratovna*THE ROLE OF PROJECT METHODS IN REVEALING CREATIVITY OF ENGLISH
TEACHER

269-275

*Atabayeva Mavjuda Rustamovna*O'ZBEKISTON TABIIY GEOGRAFIYASINI O'QITISHDA KLASTER METODI ORQALI TANQIDIY
FIKRLASH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

276-282

*Fayzullayeva Madina Abdumo'min qizi*TA'LIM KLASTERI SHAROITIDA TA'LIM JARAYONINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA
TASHKIL QILISH VA RIVOJLANTIRISHNING METODIKASI

283-289

Salimova Shahlo Sayfulloyevna

BO'LAJAK TEXNOLOGIYA O'QITUVCHILARINI MAKTABDA PSIXOLOGIK XAVFSIZ TA'LIM MUHITINI LOYIHALASH UCHUN TAYYORLASH 290-296

Matchanova Nargiza To'lqinovna

O'ZBEKISTONDA XORIJIY TALABALARNING IJTIMOY MOSLASHUV MUAMMOLARI 297-304

Erkaboyeva Feruz G'ayratovna

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHILARNING OG'ZAKI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA O'YIN VA O'YINCHOQLARNING O'RNI 305-309

Bozorova Aziza Saidmurot qizi

MAKTAB O'QUVCHILARIDA EKOLOGIK TA'LIM MASALALARI (boshlang'ich ta'lim misolida) 310-315

Сулайманова Дилдора Назаровна

КРЕАТИВ ТАФАККУР ТУШУНЧАСИНИНГ ФАЛСАФИЙ ВА ПЕДАГОГИК МАНБАЛАРДАГИ ТАЛҚИНИ 316-325

09.00.00 - СИЁСИЙ ФАНЛАР

Фаррух Эшмаматов Эшқобил ўғли

СИЁСИЙ МАФКУРА – ЖАМИЯТ РИВОЖИ ВА ШАХС ФАОЛИЯТИНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИНИ БЕЛГИЛАБ БЕРУВЧИ МУҲИМ ҒОЯЛАР ТИЗИМИ СИФАТИДА 326-334

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Камчибеков Фарход Олимжонович
Наманган Давлат университети
илмий изланувчиси

ЭРКИН ИҚТИСОДИЙ ВА КИЧИК САНОАТ ЗОНАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ ЖАҲОН ТАЖРИБАСИ

Аннотация. Мазкур мақолада дунё мамлакатларида эркин иқтисодий ва кичик саноат зоналарининг бугунги кундаги ҳолати, ривожланган давлатлар тажрибаси, соҳада фойдаланилаётган қонунчилик ҳужжатлари ҳамда келгусидаги барқарор ривожланиш истиқболлари ҳақида баён қилинган.

Калит сўзлар: эркин иқтисодий зоналар, тадбиркорлик, индустриал парклар, тартиб, имтиёз, инвестицион ҳудуд.

Камчибеков Фарход Олимжонович
Научный исследователь
Наманганский Государственный Университета

МИРОВОЙ ОПЫТ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СВОБОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ И МАЛЫХ ПРОМЫШЛЕННЫХ ЗОНЫ

Аннотация. В данной статье описывается современное состояние свободных экономических и малых промышленных зон в различных странах мира, опыт развитых стран, правовые документы действующие в данной сфере, и перспективы устойчивого развития в будущем.

Ключевые слова: свободные экономические зоны, предпринимательство, индустриальные парки, порядок, льгота, инвестиционная зона.

Kamchibekov Farkhod Olimjonovich
scientific researcher of
Namangan State University

WORLD EXPERIENCE ACTIVITY OF FREE ECONOMIC AND SMALL INDUSTRIAL ZONES

Abstract. This article describes the current state of free economic and small industrial zones in various countries of the world, the experience of developed countries, the legal documents in force in this area, and the prospects for sustainable development in the future.

Key words: free economic zones, entrepreneurship, industrial parks, order, benefit, investment zone.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3SI3Y2023N06>

Кириш. Эркин иқтисодий ҳудуд (ЭИХ) тушунчаси умумий маънода 1973 йилда Халқаро Киото конвенцияси орқали муҳрланиб қолган. Ривожланган хорижий давлатларда кичик ва ўрта тадбиркорликни ривожлантириш, аҳолини иш билан таъминлаш ва саноатнинг технологик ривожланиши билан боғлиқ муаммоларни ҳал этишнинг муҳим механизмларидан бири индустриал парклар, технополислар ва саноат зоналари ҳисобланади. АҚШ ва Хитойда 400 дан ортиқ, Германияда 200 та, Туркияда 262 та, Чехияда 140 та, Японияда 70 та, Польшада 60 та Россия Федерациясида 179 та, Вьетнамда 200 га яқин индустриал парклар фаолият юритмоқда. Мазкур зоналар ишлаб чиқаришнинг замонавий технологик базасини шакллантириш, ишлаб чиқариш жараёнларига инновацияларни жорий этиш ҳамда илм-фан сиғими юқори маҳсулотлар яратиш ва хизмат кўрсатишни таъминлашда асосий ролини ўйнамоқда. [2; Б.102].

Адабиётлар таҳлили ва методология. Киевская А.С. ва Ананичева Е.П., ўз ишида [5; Б.3.]. Минтақавий ривожланиш ҳамда инновацион ҳудудларни яратиш ва бошқариш масаласида Хитой Халқ Республикасини эталон этиб кўрсатмоқда. Айнан Хитойдаги эркин иқтисодий ҳудудлар, Россия Федерациясида илғор ривожланиш ҳудудларини ташкил этиш тўғрисида қарор қабул қилиш учун шубҳасиз аргумент бўлиб хизмат қилганлигини таъкидлади.

Каменщиков П.В. ўз мақоласида [3; Б.20-23.]. Махсус иқтисодий ҳудудларда иқтисодий - ҳуқуқий механизмларнинг мақсадли фаолият кўрсатишини таъминлаш учун жаҳон тажрибасида учта гуруҳга умумлаштирилса бўладиган универсал чоралар йиғиндисидан фойдаланиб келинишини кўрсатиб ўтади. Булар молиявий, фискал ва маъмурий чоралар.

Муҳокама. Буюк Британияда махсус иқтисодий ҳудуд - минтақавий сиёсат доирасида, қолоқ ҳудудларни кўтаришга мақсадида ташкил этилган. АҚШда эркин савдо ҳудудлари кенг тарқалган. Бундай ҳудудлар XX-асрнинг 30-йиллар ўрталарида жаҳон иқтисодий инқирози асоратларини енгиш мақсадида ташкил этишни бошлаган. Шу билан бирга 1980-йилларда мамлакатда асосан ички бозорга мўлжалланган эркин ишбилармонлик ҳудудлари пайдо бўла бошлади. Бундан ташқари бу ерда илмий - технологик ҳудудлар кенг тарқала бошлаган.

Японияда узоқ вақт технополис ва технопаркларга катта эътибор қаратилган, бироқ 1990 йил бошларида ҳукумат экспорт ва чет эл инвестицияларини жалб қилишни рағбатлантиришга қаратилган чораларни қабул қилади. Шу мақсадларда денгиз портлари ва халқаро аэропортларда эркин ташқи савдо ҳудудларни ташкил этишни бошлади.

Лотин Америкасида бошида эркин савдо ҳудудлари ташкил этилган бўлсада, кейинчалик эса экспорт - ишлаб чиқариш ҳудудлари сони ортган. Шу билан бирга турли кўринишдаги оффшор марказлари кенг ривожланишни бошлаган. [8; Б.24-25].

Хитой Халқ Республикасида саноат зоналарининг муваффақиятли ривожланишига тўхталиб ўтсак, бунда иккита омил муҳим аҳамият касб этади. Биринчи омил – хусусий тадбиркорларнинг энергиясидан ҳар томонлама фойдаланиш. Иккинчиси – хусусий иқтисодга асосланган саноат зонасининг ягона тизим сифатидаги фаолиятидан вужудга келувчи самара (синергия самараси).

Хитой Халқ Республикасида махсус иқтисодий ҳудудлар учун тўртта асосий имтиёз гуруҳларини ажратишади:

- Ташқи савдо имтиёзлари. Махсус божхона-тарифлари режимини киритилиши (экспорт - импорт божларини камайтириш ёки бекор қилиш) ва ташқи савдо амалиётларини амалга оширишнинг соддалаштирилган тартибини назарда тутати.

- Солиқ имтиёзлари, аниқ бир фаолият турлари ёки тадбиркорлар фаолиятини солиқ рағбатлантириш нормаларини ўз ичига олган. Бу имтиёзлар солиқ базасини (даромад, мулк қиймати ва бошқа), алоҳида қисмларини (амортизация ажратмалари, ойлик иш ҳақи, илмий - тадқиқот ва конструкторлик - тажриба ишлари, транспорт харажатлари), солиқ ставкалари даражасини, вақтинчалик ёки доимий солиққа тортишдан озод этиш масалаларини назарда тутиши мумкин.

- Молиявий имтиёзлар субсиядаларнинг турли шаклларини ўз ичига олади. Улар коммунал хизматлар учун арзонлаштирилган нархлар, ер участкаларидан фойдаланилганлик учун ижара тўловларнинг пасайтирилиши, ишлаб чиқариш хоналари, имтиёзли кредитлар ва бошқа кўринишда тақдим этилади.

- Маъмурий имтиёзлар маъмурият томонидан, корхоналарни рўйхатдан ўтиши ва чет эл фуқароларининг кириб - чиқиш тартибини соддалаштириш ҳамда бошқа хизматларни кўрсатиш мақсадида тақдим этилади.

Масалан Чжецзян провинциясида бугунги кунда уч юздан ортиқ саноат зоналари мавжуд. Ушбу ҳар бир саноат зонасида ишлаб чиқарилган саноат маҳсулоти ҳажми бир йилда ўртача 100 млн. юанни ташкил этади. Умуман, хусусий тадбиркорликка асосланган саноат зоналари минтақалар иқтисодиётининг ривожланишини ҳаракатга келтирувчи асосий куч сифатида ўрганилади. [6; Б.461-463].

Саноат зоналарида йирик фирмалар эмас, асосан кичик ва ўрта корхоналар жойлашган. Уларни цехлар сифатида кўриб чиқиш мумкин. Цехлар ҳар хил турдаги ишлаб чиқариш фаолияти билан шуғулланади. Айрим цехлар маълум бутловчи қисм ёки оралиқ маҳсулот ишлаб чиқарса, бошқалари якуний маҳсулот ишлаб чиқаради. Ягона ҳудудда жойлашган кўплаб кичик цехлар ягона саноат ишлаб чиқариш комплексини ташкил этади ва бундай комплекс миллий ва жаҳон бозорлари учун кенг турдаги товарларни ишлаб чиқариш имкониятига эга. Саноат зонасининг устунини кўп сонли якуний маҳсулот ва хизматларни ишлаб чиқарувчи хусусий фирмалар ташкил этади ва бунга қуйидагилар киради: хусусий бизнес, акционерлик капиталига асосланган корхоналар, ташқи савдо билан шуғулланувчи фирмалар, қўшма корхоналар. Саноат зонаси таркибига қуйидагилар ҳам киради: бирламчи маҳсулот, бутловчи компонент, қисмлар ва ускуналар билан таъминловчи корхоналар; чакана ва улгуржи савдо билан шуғулланувчи корхоналар, экспорт ва импорт соҳасидаги воситачи корхоналар, молиявий ва ахборот хизмати кўрсатувчи корхоналар; малакали кадрлар тайёрловчи агентликлар, стандартларни ишлаб чиқувчи ташкилотлар, илмий-тадқиқот ва тажрибали конструкторлик бюроси, алоқа воситаси, касаба уюшмаси ва ҳоказо.

Хитой Халқ Республикасининг ЯИМ таркибини ўргансак, 2017 йилда у 12014,61 млрд. АҚШ долларига тенг, унинг 40% ни саноат, 10% ни қишлоқ хўжалиги, 7% ни қурилиш ва қолган 43% ни хизматлар ташкил этади. ЯИМда саноатнинг улуши қишлоқ хўжалиги улушидан 4 баробар кўп. [10; Б.3-4].

Ривожланган хорижий давлатлар ЯИМининг таркибини ўргансак, хусусан, Францияда ЯИМ 2017 йилда 2583,56 млрд. АҚШ долларини ташкил этган, шундан 2,4 % ни қишлоқ хўжалиги, 26,5 % ни саноат ишлаб чиқариши, 71,1 % ни эса хизматлар ташкил

этади. Саноатнинг ЯИМ даги улуши қишлоқ хўжалигига нисбатан 11 баробарга кўп. 2030 йилга бориб саноатни мамлакатимизнинг ЯИМдаги улуши 40% ни ташкил этса, Франция ЯИМ таркибига эришиш учун қишлоқ хўжалигининг ЯИМ даги улуши 2.4 % га ва хизматларнинг улуши эса 57,6 % га тенг бўлиши керак.

Франция экспортининг 80% ни саноат маҳсулотлари ташкил этади. Саноатда фаол аҳолининг 26 фоизи банд, қишлоқ хўжалигида эса 5 фоизи. Фаолият юритаётган саноат корхоналарининг 95% да ишчилар сони 20 нафаргача. Демак, корхоналарнинг 95 фоизи кичик ва ўрта бизнесни ташкил этади. Лекин, 100 та йирик фирма мамлакат саноат ишлаб чиқаришининг 2/3 қисмини (66,6 фоизини) беради (www.ekonomy-web.org).

Германиянинг ЯИМ 2017 йилда 3684,82 млрд. АҚШ долларини ташкил этган. Германияда ҳам кичик ва ўрта бизнес саноат ишлаб чиқаришнинг асосий ўзаги деб қаралади, жами корхоналарнинг 99,6% ни ташкил этади ва уларда ишчиларнинг 79,2 фоизи меҳнат қилади. Германия ЯИМининг 71,1 фоизи хизматлар соҳасига, 28,1 фоизи саноатга ва 0,8 фоизи қишлоқ хўжалигига тўғри келади. Саноатнинг ЯИМдаги улуши қишлоқ хўжалигига нисбатан 35,1 баробарга кўп. [1; Б.2].

Хитой Халқ Республикасида бир нечта турдаги инвестицион ҳудудлар мавжуд.

Махсус иқтисодий ҳудудлар. Бугунги Хитой Халқ Республикасида тобора кенг амалиётда фойдаланиб келинаётган "Очиқ эшиклар" сиёсатини ўрганишда, Жанубий-Хитой вилоятлари қирғоқларида Гуандун ва Фуцзянь "Махсус иқтисодий ҳудудлари"нинг (расмий ҳужжатларда "Махсус ҳудудлар" номи билан ҳам юритиладиган) ташкил этилишига эътибор қаратиш лозим.

"Гуандун вилоятининг Махсус Иқтисодий Ҳудудлари тўғрисидаги тартиб" Гуандун вилояти (бу вилоят экспериментал ҳудуд сифатида танлаб олинган) Халқ вакилларининг йиғилиши (СНП) томонидан қабул қилинган бўлиб, Умумхитой Халқ вакиллари йиғилишининг (ВСНП) 1980 йил 25 августдаги 15-мажлисида тасдиқланган. Бу тартиб 26 та банддан иборат, олтига бобга гуруҳланган, катта бир юридик ҳужжат бўлиб, бугунги кунга қадар ушбу соҳада асосий норматив ҳужжат ҳисобланади.

"Тартиб" мазмунига кўра, Хитой Халқ Республикаси ҳудудида, хитой юрисдикцияси бўйсинувида бўлсада, бироқ тадбиркорлик ва тижорат соҳасида махсус ҳуқуқий тартиби билан махсус ҳудудлар ташкил этилаётганлиги келиб чиқади. Тартибга риоя этилишига махсус маъмурий орган жавоб беради. Биринчи навбатда тўртта "Махсус Иқтисодий Ҳудудларни" ташкил этиш ҳақида эълон қилинган - Гуандун вилоятида Шэньчжэнь, Чжухай ва Шаньтоу, Фуцзянь вилоятида Сямынь. Улар бир нечта омилларни ҳисобга олган ҳолда танлаб олинган: баъзи бирлари, Гонконг ва Макао билан тўғридан тўғри денгиз ва темир йўл алоқалари мавжуд, қадимдан савдо марказлари сифатида шаклланиб келган шаҳарлар бўлса, (Шэньчжэнь, Чжухай), баъзи бирлари денгиз порти шаҳарлари бўлган (Шаньтоу, Сямынь). Шу билан бирга бу Ҳудудлар муайян инфратузилма ва саноат базасига эга бўлиб, уларнинг чет эл билан иқтисодий алоқалари Хитой Халқ Республикасининг ичкарасидаги ҳудудлар билан алоқаларидан кўра яқинроқ. Бошқа давлатларда, бундай ҳудудлардаги чет эл капиталининг фаолияти марказий вазирликлар ёки махсус муассасаларга бўйсундирилишидан фарқли ўлароқ, Хитой Халқ Республикасида "Махсус ҳудудлар"нинг фаолияти оид масалалар марказий ҳукумат иш юритувидан чиқарилиб, вилоят даражасига ўтказилади.

1-жадвал, 2017 йилда Хитой Халқ Республикасининг махсус иқтисодий ҳудудларини ялпи ҳудудий маҳсулоти ва унинг тузилмаси

МИХ	Жами	Тармоқ, млрд. юань			Улуши, фоиз		
		Қишлоқ хўжалиги	Саноат ва қурилиш	Хизмат кўрсатиш	Қишлоқ хўжалиги	Саноат ва қурилиш	Хизмат кўрсатиш
Шэньчжен	2243,8	1,8	926,7	1315,3	0,1	41,3	58,6
Чжухай	256,5	4,5	128,9	123,1	1,8	50,2	48
Шаньтоу	235	10,8	118,1	106,1	4,6	50,2	45,2
Хайнань	404,5	97,1	90,2	217,2	24	22,3	53,7

2-жадвал, ХХР ЭИХнинг 2017 йилда ташқи савдоси, млрд. юань

ЭИХ	Айланма	Экспорт	Импорт
Шэньчжень	413,95	244,22	169,73
Чжухай	44,25	27,89	16,36
Шаньтоу	8,8	6,71	2,09
Сямэнь	85,84	48,01	37,83
Хайнань	10,37	4,37	6,0

"Тартиб"нинг 1-бандида "Махсус ҳудудлар"да нафақат қўшма корхоналар, балки тўлақонли чет эл инвестициялари ҳисобига ташкил этилган, яъни шахсий капиталистик корхоналарни ташкил этишни кўзда тутилган. Чет эл инвесторларига иқтисодийнинг барча соҳаларида "кенг фаолият доираси" тақдим этилади, шу жумладан қишлоқ хўжалигида (4-банди).

Бир вақтнинг ўзида "Тартиб", ХХР чет эл ишбилармонларининг ишлаб чиқариш ва тижорий тажрибасидан кенг фойдаланиш мақсадини намоиши сифатида "хитой модернизация дастурига иштиёқ билан қарайдиган" чет эл бизнесменларига маслаҳат (консультатив) ҳуқуқини беради, бу уларни, ҳар бир ҳудудда тузиладиган махсус маслаҳат органларида иштирок этишлари орқали кўринади. (6-банд)

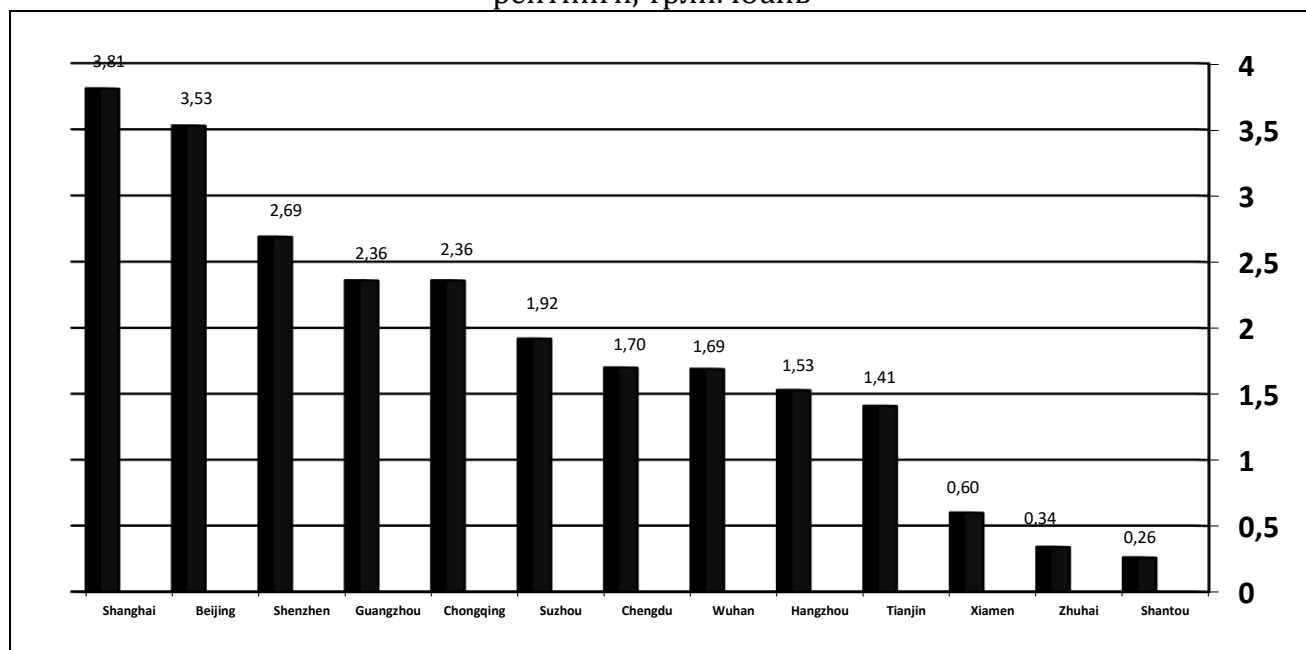
"Махсус ҳудудлар"да саноат ва савдо фаолияти учун, махсус ҳудудлардан ташқарисидаги чет эл иштирокидаги корхоналар тўғрисидаги қонун ҳужжатлари билан белгиланган имтиёزلардан кўра давомли бўлган махсус имтиёзли солиқлар назарда тутилган. Шундай қилиб махсус ҳудудлар чегаралари ичида даромад солиғи миқдори 15 % атрофида белгиланган.

Қўшимча имтиёزلарни белгилаш йирик корхоналар (инвестиция миқдори 5 ва ундан юқори млн. долл.), илғор технологияларни жалб қилувчи корхоналар, ёки узоқ муддатли капитал айланмасига эга корхоналар учун режалаштирилмоқда. "Махсус ҳудудлар"даги корхоналарда фойдаланиладиган турли ҳил воситалар ва ҳомашё импорт

божларидан озод этилади. Шу билан бирга, импорт қилинган истеъмол товарларига нисбатан солиқ юкини қисқартириш ёки ундан озод этиш ҳам кўзда тутилади (13, 14 - банди). "Тартиб" инвесторлар учун ерни ижарага олиш масаласини "ижобий кўриб чиқилиши"ни ҳам назарда тутди (12-банд). "Махсус ҳудудлар"да олинган даромадларни қайта инвестициялаш масаласига келсак, инвесторларга, бу турдаги киритилган капитални (қайта инвестициялаш 5 йилдан ортиқ муддатни назарда тутганда) тўлиқ даромад солиғидан озод этиш ҳақида илтимоснома киритиш ҳуқуқини қолдиради. [10; Б.3-4].

Эътиборли томони шундаки, ЭИХни ривожлантиришда асосий ҳаракатлар, Хитой эркин иқтисодий ҳудудларида жалб қилинган инвестицияларнинг сони эмас балки сифат кўрсаткичларини ушлаб туришга йўналтирган. Хитой давлати ўз ихтиёрида махсус ҳудудларнинг турли кўринишларига эга бўлиб, эскирган ёки иккинчи даражали технологияларнинг импорт бўлиб кириб келишига турли ҳил тўсиқларни қўяди ва асосий эътиборини инновацияларни ривожлантиришга қаратади, чет эл компаниялари томонидан ХХР ҳудудида илмий - тадқиқот марказларини ташкил этилишини рағбатлантиради. Бу илғор ва мукамаллаштирилган технологияларга эга бўлиш ҳамда келгусида маҳаллий кадрларнинг малакасини ошириш учун чет эл тажрибасини олиш мақсадида қилинган. Шу муносабат билан Хитой, илмий - тадқиқот ва тажриба конструкторлик ишлари миллий секторини ривожлантиришни бошлади ва ўз ҳаракатларини маҳаллий инновацияларни ишлаб чиқишни қўллаб - қувватлашга йўналтирди.

3-жадвал, Материк Хитой шаҳарларининг 2019 йилда ялпи ички маҳсулот рейтингини, трлн. Юань

Россия Федерациясида Махсус иқтисодий ҳудуд тушунчаси - бу тадбиркорлик фаолиятининг махсус қоидалари амал қиладиган ва Россия Федерацияси Ҳукумати томонидан белгиладиган Россия Федерациясининг ҳудудининг бир қисми деб тушунилади. Россия Федерациясида махсус иқтисодий ҳудудларни ташкил этишнинг асосий мақсадлари: иқтисодиётнинг ишлаб чиқариш ва юқори технологиялик тармоқларини ривожлантириш, янги турдаги маҳсулотларни ишлаб чиқариш, импорт

ўрнини босувчи ишлаб чиқаришларни ривожлантириш, транспорт инфраструктурасини ривожлантиришдан иборат. [7; Б.2].

Таҳлил учун, Россия Федерациясида Индуриал паркларга тушадиган талабномаларни (заявка) қуйидаги чекловлар белгиланган: битта резидент учун ажратиладиган ер майдони 0,5-5,0 гектар; резидентнинг бир гектар ер майдони ҳисобидан оладиган даромади 100-150 млн. рубль; бир гектар ер майдонида яратиладиган иш ўрни 25-75 киши; АҚШ доллари эквивалентида бир гектар ер майдонига тўғри келувчи йиллик даромад 1,6 – 2 млн АҚШ долларини ташкил этади. (доллар курси: 64 рублга 1 доллар бўлганда). [4; Б.2-3].

Натижалар. Мақолада кўриб чиқилган жахон мамлакатлари тажрибасининг аксарият йўналишлари мамлакатимизда тадбиқ этилган бўлиб ўз ижобий натижалари бермоқда. Шу билан бирга тажрибасини қўллаш мумкин бўлган кўплаб жихатларидан Ўзбекистонда бугунги кунда соҳада фойдаланилмаётганлиги маълум бўлди. Масалан Ўзбекистонда эркин иқтисодий зоналарда тадбиркорлик ва ишлаб чиқариш фаолияти учун солиқ имтиёзлари белгилаб берилган бўлсада, бугунги кунда шиддат билан сони ортиб бораётган кичик саноат зоналарида ҳар қандай имтиёзлар бўйича аниқ меърий ҳужжатлар қабул қилинмаган. Шунингдек чет эл давлатларида махсус ҳудудларда илмий ишлаб чиқариш лабораториялар фаолиятига катта эътибор қаратаётганлигини кўришимиз мумкин.

Хулоса. Хулоса қилиб айтиш жоизки, Махсус иқтисодий ҳудудлар фаолиятини юритиш бўйича тажрибаси юқори бўлган давлатлардан намуна олиш, уларнинг ўсиш суръатига эришиш йўлида босиб ўтган қадамларини ўрганиш табиий ва фойдали амалиёт ҳисобланади. Чет эл тажрибаси, бугунги дунё мамлакатларининг шиддат билан ривожланиш замонида махсус иқтисодий ҳудудларни ривожлантириш учун фақатгина бир нечта йирик соҳаларда ҳаракатланиш билан чекланиб бўлмаслигини кўрсатмоқда. Бугунги кунда Ўзбекистонда фаолият кўрсатаётган махсус ҳудудларни қўллаб-қувватлаш қамровини оширилмаган тақдирда, бу ёпиқ ва ўрта меъёردа ривожланиб келаётган соҳага айланиб қолишига олиб келиши мумкин. Шунингдек бугунги кунда соҳада олиб борилаётган ишларни мамлакатимиздаги тадбиркорлар қатламига кенгроқ ёритиб бориш, шаффофликни ошириш, тадбиркор ва ишбилармонлардан таклиф ва мулоҳазаларни олиш ва жараёнларга тадбиқ этиш тизимини йўлга қўйиш, соҳанинг ривожланиши йўлидаги муҳим поғона бўлади деб ҳисоблайман.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Владимир Дудник "Структура и динамика прироста ВВП Германии" (<https://zagranportal.ru/germaniyn>)
2. Изюмов М.Д. "Роль промышленных парков в региональной экономике: обзор зарубежного и Российского опыта" 2020 йил.
3. Каменщиков П.В. "Особые экономические зоны: Формирование и правовое регулирование. Экономико - правовой механизм создания особых экономических зон."//Российское предпринимательство, 2010 - №8 (1)
4. И.Б.Хамрақулов (Scientific progress, 2022 йил, "Кичик саноат зоналарини ривожлантиришнинг моҳияти ва ўзига хос хусусиятлари")

5. Киевская А.С., Ананичева Е.П., Организационно-экономический механизм образования территорий опережающего развития в Китайской Народной Республике//Московский экономический журнал 5/2018
6. Солиев И.И., Сирожиддинов К.И. Благоприятный инвестиционный климат - важный фактор макроэкономического развития //Молодой ученый – 2015. – №. 17.
7. Т.Божко "Особые экономические зоны: совершенствование механизма отбора заявок на их создание" № 3 (037), 2012 йил
8. Юсупов А.С. "Свободные экономические зоны: основные виды, секреты их становления и роли в развитии национальных хозяйств"/Мировая экономика/2018, 7(115)
9. Джеймс Форстер "Свободные зоны: мировые лидеры и лидеры США мыслят нестандартно" Site Selection magazine, ноябрь 2022 (<https://siteselection.com/issues/2022/nov/free-zones-global-and-us-leaders-think-outside-the-box.cfm>) Инвестиционные зоны Китая (Ахборот - тахлилий портали asia - bussiness.ru)

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/3 (3)-2023 йил

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).